

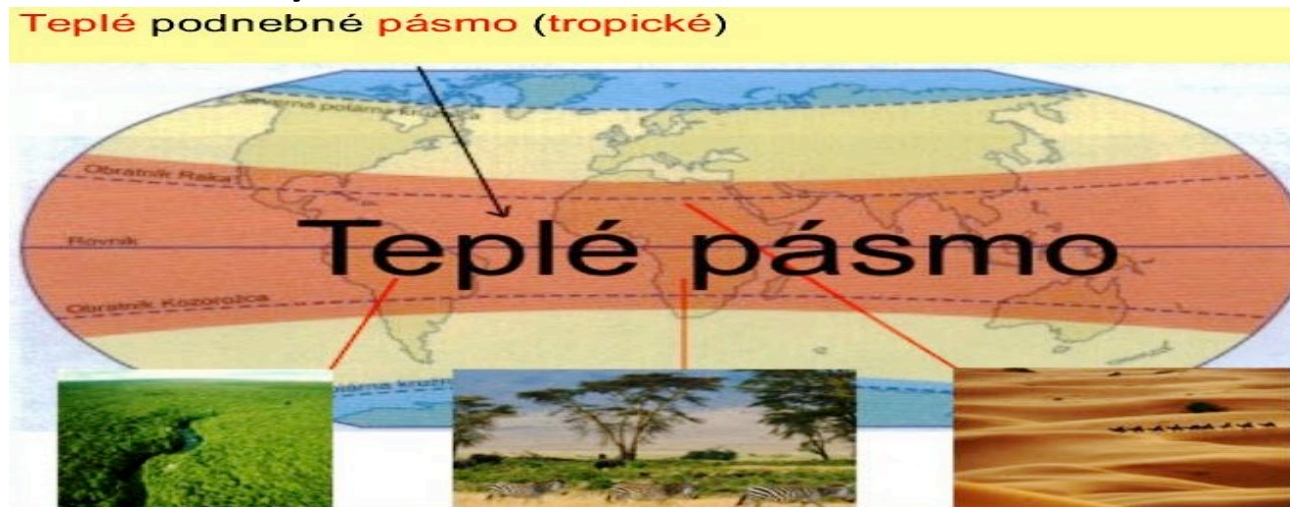
Podmienky dlhodobého rozvoja I

Doc. Marek Rybář, PhD.

Prednáška na kurz Komparatistika

Znovuobjavená geografia

- Zemepisná poloha krajín znovu začína byť chápaná ako dôležitý faktor hospodárskeho a sociálno-politického vývoja, t.j. nerovností vo svete
- Vzdialenosť krajiny od rovníka pozitívne a významne koreluje s „kvalitou inštitúcií“ (Hall a Jones 1999)

Konceptuálne problémy

- Čo presne máme na mysli, keď hovoríme o “geografii”?
- Na čo konkrétne geografia vplýva?

(čo znamená kvalita inštitúcií v horeuvedenom prípade?)

- Akými mechanizmami sa tento vplyv uplatňuje?

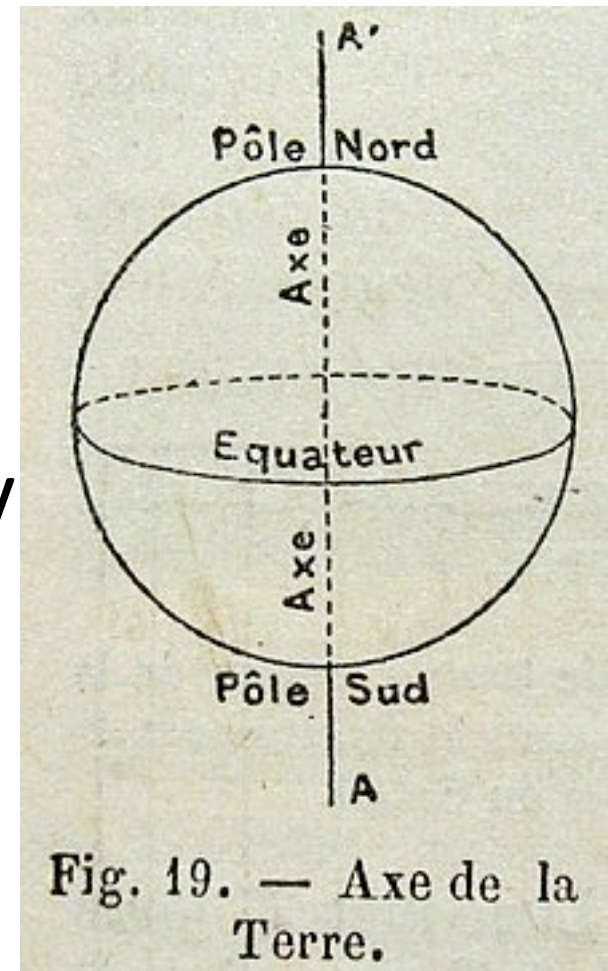
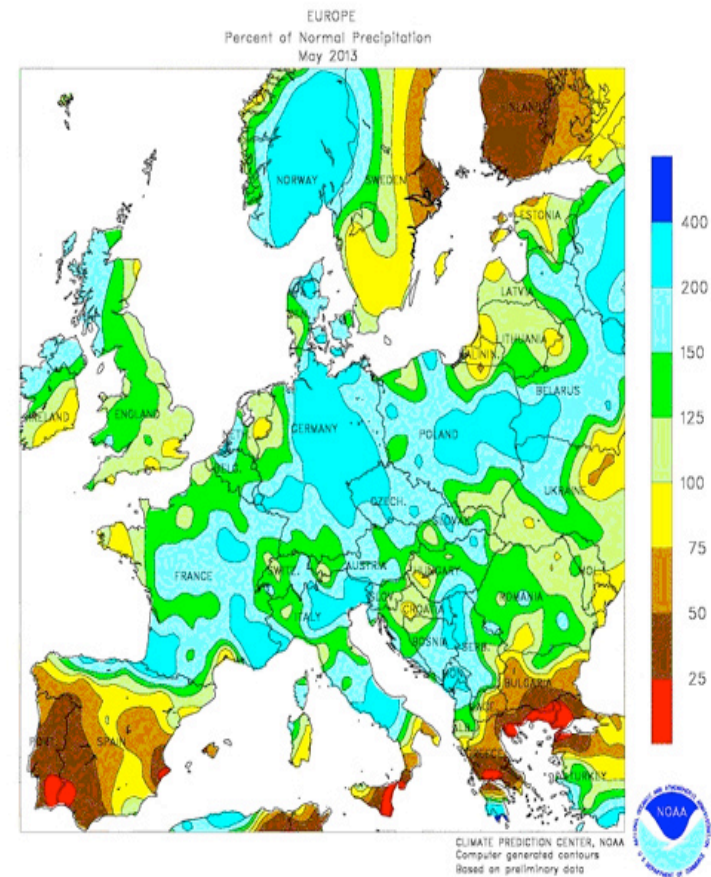

Fig. 19. — Axe de la Terre.

Jednoduchá (a problematická) klasifikácia

1) podnebie/klíma

- t.j. podmienky na zemskom povrchu ako teplota, zrážky, slnečné svetlo, vlhkosť, prúdenie vetrov a morských prúdov
- Dôležité sú nielen priemerné hodnoty, ale aj kolísanie extrémov (záplavy, suchá a pod.)

Jednoduchá (a problematická) klasifikácia

2) Topografia

- t.j. všeobecné ne-biologické podmienky na zemskom povrchu
- pohoria, oceány, ostrovy, veľkosť riek, ich splavnosť a premenlivosť v ročných obdobiach

Jednoduchá (a problematická) klasifikácia III

3) geológia

- t.j. relevantné ne-biologické podmienky “pod” zemským povrchom
- charakter pôdy, kvalita a kvantita nerastných surovín, aktívne sopky, výskyt zemetrasení a pod.

Jednoduchá (a problematická) klasifikácia IV

4) biogeografia

- t.j. geografia živých organizmov (nie ľudí)
- výskyt a charakter rastlín a živočíchov, typ vegetácie, výskyt mikroorganizmov, napr. vírusov a baktérií

www.bigstock.com · 28792525

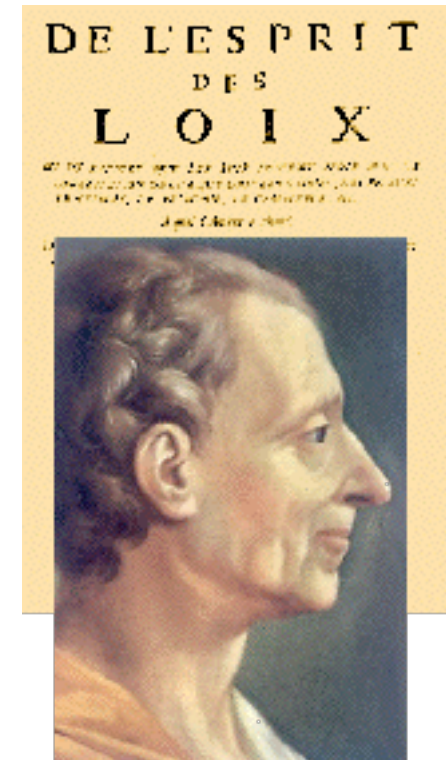

Na čo má geografia vplyv?

- väčšina výskumu sa sústreďuje na socioekonomické a politické INŠTITÚCIE
- ekonomické inštitúcie, napr. ochrana súkr. vlastníctva: možnosti vlády vyvlastňovať/zoštátniť/konfiškovať majetok, ďalej voľný trh s tovarom a službami
- politické inštitúcie: vláda zákona, politická zúčtovateľnosť (accountability), absencia korupcie

Podnebie/Klíma

- klasická téma, ktorá za uplynulé desaťročia bola vnímaná s podozrením, hlavne kvôli rasistickému podtónu starších teórií
- prvým systematickým výkladom spájajúci geografiu a politické inštitúcie je Montesquieuov Duch zákonon (1748)

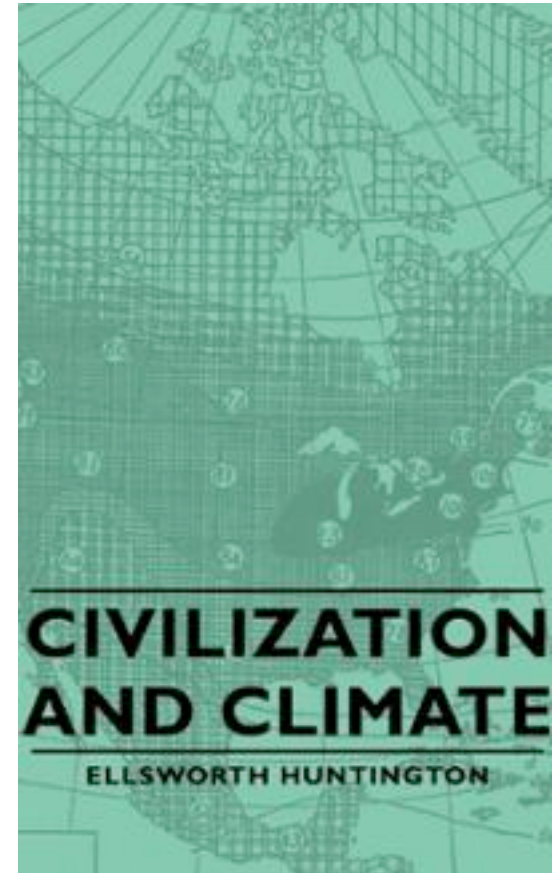

Podnebie/Klíma: Montesquieu

- autor zdôrazňuje predovšetkým vplyv teploty
- tvrdí, že ľudia v chladnejšom podnebí sú menej podozrievaví, odvážnejší, odhodlanejší a disciplinovanejší
- v teplom podnebí sú naopak lenivší, a tí, ktorí majú moc, prinúti ostatných na nich pracovať
- takto vysvetľuje aj vznik otroctva
- podnebie ovplyvňuje ľudské konanie a to vplyva na inštitúcie

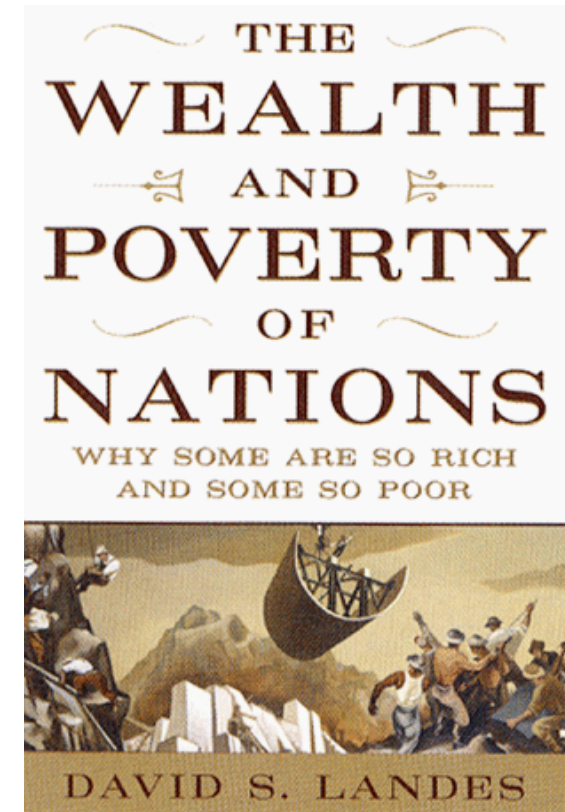
Podnebie/Klíma

- Ellsworth Huntington (1915) tvrdil, že teplota a vlhkosť priamo vplyvajú na inštitúcie
- ideálne podnebie v zime je medzi +3 a +18 stupňov (Londýn, Nový Zéland, severná Kalifornia), lebo ľudia sú tu čestnejší, udržia si sebakontrolu a vyvíjajú iniciatívu

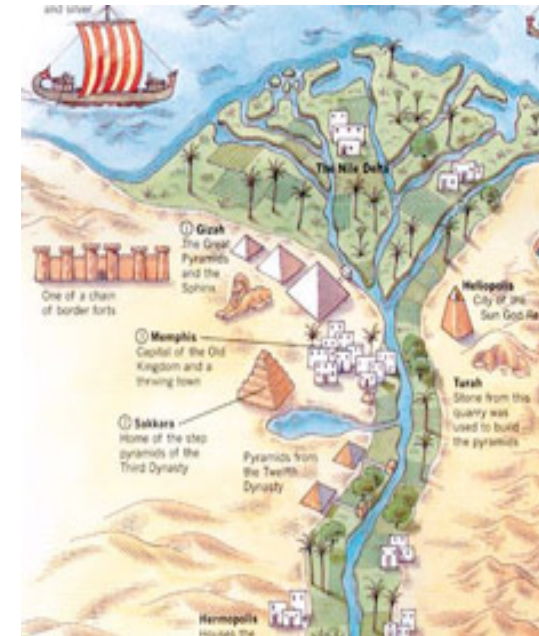
Podnebie/Klíma

- David Landes (1998): nepohoda vyvolaná horkom je väčšia ako nepohodlie spôsobené chladom
- spojenie medzi horúčavou a otroctvom, lebo belosi nezvyknutí na teplo nedokázali pracovať na koloniálnych plantážach
- zrážky: morské prúdy a dostatok zrážok poskytli Európe vhodné klimatické prostredie

Topografia

- Karl Wittfogel (1957): vodu (rieky) dokáže človek relatívne ľahko kontrolovať
- spoločenstvá blízko riek potrebovali na ich kontrolu sofistikovanú deľbu práce, kde úzka skupina ovládala masu pracovnej sily
- nútená práca postupne využitá na iné účely: cesty, kanály, monumenty, obranné valy
- “orientálny despotizmus”: topografia (náplavové rieky) ovplyvňuje technológiu (zavlažovacie systémy) a tie inštitucionálnu štruktúru (stratifikované spoločnosti, slabá ochrana súkromného vlastníctva)

Topografia

- Jones a Landes (1998): naproti tomu situácia v Európe bola úplne odlišná
- topografia (vysoké pohoria, rieky bez delt, množstvo lesov, nepravidelný tvar kontinentu s množstvom polostrovov a veľkých ostrovov) spôsobila, že nevznikla jedna dominantná civilizácia
- nevznikla závislosť na despotovi, lebo farmári mali dostatok pravidelnej (dažd'ovej) vody

“Orientálny despotizmus” - kritika

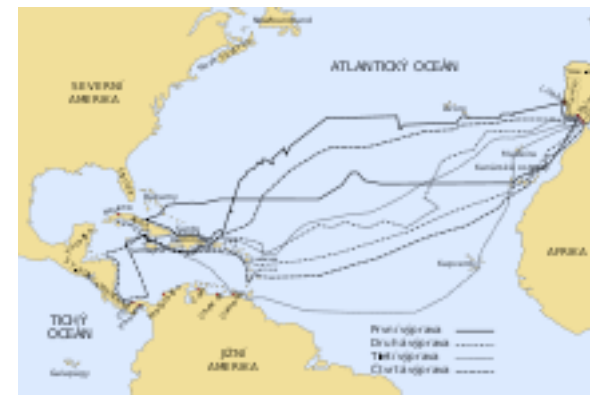
- žiadny špecifický ázijský despotizmus neexistoval:
- India mala podobné charakteristiky ako Európa, neovládal ju “despota”
- Sumer bol (ako staré Grécko) rozdelený na množstvo mestských štátov
- Egypt má tieto znaky, ale množstvo prírodných charakteristík podobných s Rímom a Gréckom

“Orientálny despotizmus” - kritika

- najbližšie k tomuto modelu mala Čína
- na druhej strane aj Európu niekoľko storočí ovládlo jedno impérium (Rímska a Franská ríša)
- deštruktívne vojny v Európe nepriaznivo pôsobili na obchod a ochranu súkr. vlastníctva

Topografia - pokračovanie

- úloha morských prúdov:
- Európa roku 1500 nebola bohatšia ako vtedajšia Čína, India a moslimský svet
- morské prúdy a blízkosť Ameriky bohatej na zlato a striebro – vďaka moreplavbe Európania získali zdroje, ktoré “financovali” neskoršiu Priemyselnú revolúciu, ktoru Európa predbehla svet
- !! ale žiadny systematický výklad vplyvu topografie na dobré inštitúcie

Topografia - pokračovanie

- Acemoglu a kol (2002): vzostup západnej Európy okolo 1500 bol umožnený obchodom s Amerikou, Indiou a vých. Áziou
- ale len tých krajín, ktoré mali prístup k Atlantickému oceánu
- vzťah medzi zámorským obchodom a inštitúciami bol nepriamy
- obchod posilnil skupinu obchodníkov (nie celú majetnú vrstvu!), tá vďaka svojmu vplyvu presadila posilnenie súkr. vlastníctva

Geológia

- nerastné suroviny: ropa, plyn, rôzne minerály ako diamanty, zlato, meď a pod.
- nadmerné množstvo prírodných zdrojov spôsobuje “kliatbu nerastného bohatstva”:
- od 70.-tych rokov krajiny bohaté na suroviny fungovali výrazne horšie ako ich “chudobnejší” príbuzný: výkon hospodárstva, kvalita vládnutia, príjmová rovnosť, ľudský rozvoj a demokracia

Geológia

- drahé minerály s jednoduchými ťažobnými technikami vedú ku konfliktom medzi kleptokratickými vládcami a vplyvnými skupinami v spoločnosti (Siera Leone, Angola, Libéria), ale napr. NIE v demokratickej Botswane

Geológia

- nadmerné množstvo prírodných zdrojov má podnecovať rent-seeking správanie (vyhľadávanie renty) alebo vedie priamo k ozbrojeným konfliktom
- zhoda, že slabé inštitúcie (fiskálne a regulačné) sú kľúčovým spojením medzi ner. bohatstvom a negatívnymi politickými a ekonomickými výsledkami

Geológia

- napr. Jones Luong a Weinthal (2006) tvrdia, že štruktúra vlastníctva nerastného bohatstva dokáže vysvetliť rozdiely medzi krajinami
- podľa nich súkromné domáce vlastníctvo ner. bohatstva najskôr prispieva k vzniku silných regulačných a fiskálnych politík/inštitúcií, lebo tak vznikajú vzťahy medzi aktérmi, ktorí majú záujem na garantovaní fiskálnej predvídateľnosti a redukcii tranzakčných a monitorovacích nákladov
- ostatné formy (štátne, súkr. zahraničné a pod) naopak podnecujú

Geológia

- ostatné formy (štátne, súkr. zahraničné a pod) naopak podnecujú vyhľadávanie renty, a nestabilné a málo predvídateľné prostredie
- v čase nezávislosti alebo objavenia týchto zdrojov sú priaznivé podmienky málokedy prítomné
- !! znovu chýba prepojenie medzi nerastným bohatstvom a vznikom dobrých inštitúcií

Geológia

- niektorí autori (Jones, 1981) zdôrazňujú nepriaznivého vplyvu častých zemetrasení
- Ázia ich v porovnaní s Európou zažila niekoľkonásobne viac
- to má vplyv na predvídateľnosť celkovej situácie a negatívne ovplyvňuje kvalitu inštitúcií
- !! Japonsko?

Biogeografia

- t.j. geografia živých organizmov (nie ľudí)
- najznámejšou je práca J. Diamonda
- zdôrazňuje biogeografický potenciál v období Neolitu
- Diamond implicitne predpokladá pretrvanie rozdielnych podmienok, zakorenenie inštitúcií a ich (rozdielnu) pripravenosť na prudký rozvoj po roku 1500

Jared Diamond

- korene nerovnosti medzi kontinentmi na začiatku modernej epochy (pred 500 rokmi), spočívali v odlišnom bohatstve rastlín a zvierat
- na niektorých miestach (“Fertile Crescent” na Blízkom Východe) obrovská biodiverzita umožnila domestikáciu zvierat a kultiváciu rastlín (jačmeň, pšenica, a pod.)
- výsledkom bola skorý odklon od lovu a zberu smerom k poľnohospodárstvu

Jared Diamond

- hustota osídlenia (počet obyvateľov) narastala, čo umožnilo funkčnú špecifikáciu rolí, delbu práce, obchod, staviteľstvo, urbanizáciu a politický rozvoj
- presun k poľnohospodárstvu a delba práce znamenali rapidný technologický rozvoj
- okolo roku 1500 (zámorské objavy) sa tieto rozdiely naplno prejavili pri konfrontácii západnej (ŠPA) a latinskoamerickej (Inkovia, Aztékovia) civilizácie

Jared Diamond: otázky a problémy

- tento prístup nedokáže vysvetliť nerovnosti v súčasnom svete
- (Diamond predpokladá pokračovanie nerovností, pričom jeho teória by mala viesť k opaku)
- geografické faktory mohli zvýhodniť Španielov oproti Inkom a Aztékom, ale v tom čase neboli nerovnosti medzi nimi zásadné (odhady: Španieli v priemer možno 2x bohatší než Inkovia)

Jared Diamond: otázky a problémy

- prečo sa rozdiely medzi nimi nezmenšili po tom, ako Inkovia získali prístup k zvieratám, rastlinám a hlavne technológiám “Starého sveta”?
- v priebehu 19. a 20. storočia narástli rozdiely medzi Španielmi a Peruáncami (prví v priemere 6x bohatší)
- tieto rozdiely úzko súvisia s rozšírením a využitím moderných priemyselných technológií

Jared Diamond: otázky a problémy

- Španieli (s oneskorením) využili technológie ako parný stroj, železnica, elektrina a mechanizácia, Peru až výrazne neskôr, prípadne vôbec
- táto technologická nerovnosť sa dnes ešte významnejšie prehĺbila kvôli informačným technológiám
- Diamond nevysvetlí, prečo nové technológie nezmenšili rozdiely a nevyrovnali úroveň rozvoja vo svete

Jared Diamond: otázky a problémy

- navyše, aj keď Inkovia a Aztékovia boli menej rozvinutí než Španieli, oproti severnej Amerike (dnes USA a Kanada) mali obrovský náskok
- Severná Amerika zbohatla práve vďaka prijatiu technológií Priemyselnej revolúcie
- vzdelanosť obyvateľstva rástla a železničný systém sa rozvíjal na severe, ale nie na juhu Amerík

Jared Diamond: otázky a problémy

- Diamondov argument tiež nedokáže vysvetliť rozdiely vo vnútri kontinentov (aj keď jeho hlavný argument sa týka rozdielov medzi kontinentmi)
- východo-západná orientácie Eurázie môže vysvetliť, ako Anglicko profitovalo z inovácií Blízkeho východu
- ale nevysvetlí, prečo Priemyselná revolúcia začala v Anglicku a nie napr. v Rumunsku
- a prečo Čína a India neprofitovali rovnako ako Anglicko? (v týchto krajinách dnes žije väčšina najchudobnejších ľudí sveta)

Biogeografia a inštitúcie

- Acemoglu, Johnson a Robinson (2001):
- súvislosť medzi mikrobiologickými podmienkami a kvalitou vládnutia
- testované ako vzťah medzi úmrtnosťou usadlíkov v európskych kolóniách a typom inštitúcií, ktoré kolonisti vytvorili
- tam, kde prevládala malária a žltá horúčka dochádzalo k vysokej úmrtnosti kolonistov (spôsobili cca 80% všetkých chorôb)

Acemoglu, Johnson a Robinson (2001):

- v dôsledku toho kolonisti vytvorili “extraktívne” inštitúcie, t.j. inštitúcie vytvorené za účelom masívneho vyťaženia miestnych zdrojov
- naopak, v priaznivejšom prostredí vytvorili kolonisti permanentné usadlosti s dobrými inštitúciami (ochrana súkromného vlastníctva)
- spojenie medzi biogeografiou a vládnutím je inštitucionálny

Alternatívy

- La Porta a kol (1998): zdôrazňovali rozdiely medzi právnymi systémami založenými na britskom common law a rímskom občianskom (kontinentálnom) práve
- krajiny, ktoré dekolonizáciou zedili common law poskytujú väčšiu ochranu investorom (chránia majetok) než krajiny s občianskym právom – kolónie Francúzska, Španielska a Portugalska

Alternatívy

- ich nasledovníci zase ukazujú, že tie štáty Únie (USA), ktoré pôvodne mali systém občianskeho práva (zdedený po Španieloch, Francúzoch a Mexičanoch) majú aj DNES menej nezávislé súdy, menej stabilné ústavy a celkovo nižšiu kvalitu súdneho systému

Alternatívy

- Engerman a Sokoloff (2002) zase skúmali rozdiely medzi Severnou a Južnou Amerikou
- podľa nich sú dnešné rozdiely vo fungovaní štátov a výkone ekonomík spôsobené rozdielmi v kvalite/danostiach pôdy
- predovšetkým v jej ne/vhodnosti na produkciu celosvetovo obchodovateľných komodít, hlavne cukru

Alternatívy

- práve tieto oblasti boli vhodné pre rozsiahle plantáže využívajúce otrockú prácu (typicky stredná Amerika)
- to viedlo k obrovským sociálnym a politickým nerovnostiam a inštitúciám, ktoré bránili privilegiám mocných a obmedzovali možnosti na efektívnu participáciu nepriviligovaných skupín

Alternatívy a otázky

- historické a geografické teórie majú jeden spoločný metodologický problém:
- ako špecifikovať a dokázať kauzálny reťazec a jeho mechanizmy: AKO PRESNE minulé rozhodnutia ovplyvňujú dnešok?
- Acemoglu a kol (2001) pracujú so širokými klastrami historicky podmienených inštitúcií, ale nie je jasné, AKO PRESNE tieto inštitúcie ovplyvňovali následné údalosti

Alternatívy a otázky

- “čisto geografické” teórie tvrdia, že nemenné geografické faktory (ekológia, klíma, prírodné bohatstvo) ovplyvňujú rozvoj spoločnosti rovnako v minulosti, ako aj dnes
- “historické” teórie poukazujú na sprostredkujúci (a potenciálne premenlivý) vplyv inštitúcií, ktoré ovplyvnili následný vývoj:
- “path-dependency”

Alternatívy a otázky

- “historické a geografické” efekty je zložité odlíšiť, resp. rozhodnúť medzi nimi:
- napr. nerovnosti terénu (výškové rozdiely, členitosť) v Afrike ako prekážka pre rozvoj infraštruktúry a obchodu
- na druhej strane tie isté faktory chránili tradičné spoločenstvá pred lovcami otrokov
- nedošlo k narušeniu tradičných spoločenstiev, a aj dnes v týchto oblastiach existuje vyššia miera interpersonálnej dôvery – tá bežne koreluje s priaznivým socioekonomickým vývojom